

hogyan nem mindennapi beleélő képességét és nagy tapasztalatát bölcs humanista világ-szemlélettel ötvözze, s hogy kiváló írói vénával jól átgondolt, letisztult képet adjon minden általa felvetett témáról. Szinte minden fejezetben azonosan építkeznek; előbb hétköznapi nyelven érzékeltet egy mindennapos nevelési problémát, majd alaposan áttekint és „beleérez” minden aspektust, a szülők gondolatait, törekvéseit, érzelmeit, a tudatos motívumokat és a lehetséges tudattalan hajtóerőket is beleértve, majd ugyanezt számba veszi a gyerekénél – nem feledkezve meg a nevelés két főszereplőjének egymásra adott válaszreakcióiról és azok következményeiről sem. Eközben bőven merít példákat nemcsak saját – korántsem eseménytelen – életéből, hanem olvasmányjaiból is, továbbá sok érdekes esettanulmányt közöl terápiás praxisából.

A könyv címe – programja alapján – talán a piacon kelendőbb „*hogyan váljunk jobb szülővé?*” szállóige is lehetett volna, az „*elég jó szülő*” terminus Winnicott-tól ered: *good enough mother(ing)*. A kifejezés arra a „minimálisan elégséges” anyai szeretetre, empátiára és „fenntartó környezetre” vonatkozik, melyek az utód egészséges érzelmi fejlődésének alapvető feltételei, ezek hiányát a súlyosabb pszichés betegségek egyes formáiban a kórlélektan lépten-nyomon észleli. Bettelheim szinte a könyv minden oldalán két fő üzenetet közöl; az egyik, hogy a helyes nevelés útja (talán pontosabban: a mindig, szükségszerűen elkövetett nevelési hibák minimalizálásának útja) minden feladathelyzetben a gyermek szükségleteinek, gondolkodásának, érzéseinek felismerése, átérzése, megértése. A másik a kongruens és példaadó nevelői magatartás, képmutatás és pedagógiai manírok nélkül – nem a külsőleg szabálykövetés bátorítása vagy a gyerek alávetése a szülők önző szükségleteinek és aktuális indulatainak. A példaadásban Bettelheim álláspontja megfelel a görögök és Seneca intésének: hosszú és nehéz mindig törvényből tanulni, rövidebb és hatékonyabb a példákból. A gördülékenyen pergő fejezetek mögött Bettelheim mély nevelői bölcsessége és optimizmusa rajzolódik ki, ha itt naivitással találkozunk, akkor ez a pszichoterápia és a felvilágosodás hagyományával közös (arra gondolok, hogy a bátorító szülői nevelés egyetlen és legfőbb záloga len-

ne a gyermek – és később a felnőtt – pozitív önképének). Egy bizonyos: az olvasó megértheti, hogy valódi pszichológiai emberismeret nem létezhet az emberi kapcsolatokról gyűjtött pszichodinamikus-pszichoterápiás tapasztalatok felhasználása nélkül, s tudományos érvényességét a lélektan az átlagember számára jobban tudja bizonyítani alaposan átgondolt és követett esettanulmányokkal, mint kísérleti vagy pszichometriai törekvéseivel.

Csorba János

OLVASATLAN OLVASMÁNYOK

A szöveg, film és hanganyag CD-ROM-on¹ vagy floppyn való rögzítése, illetve a számítógépes adatkezelés lehetőségei a könyvnyomtatást is új helyzet elé állítják. A különböző lemezekon teljes könyveket lehet tárolni a könyvhöz kapcsolódó hang- és képanyaggal együtt, melyeket megfelelő adatkezelési technikákkal gyorsan és tetszőlegesen lehet csoportosítani. Lehetővé válik így pl. az, hogy egy Mozartról szóló szöveg mellett felcsendüljön a DON GIOVANNI, vagy Bergman életrajza mellett a képernyő egyik ablakában megjelenjenek filmjeinek listája, és mondjuk az ÚRVACSORA kiválasztása után elkezdjen perenni a film egyik részlete. Lexikonok² esetében a számítógép képes elkészíteni olyan indexeket, mint pl. a kötetben előforduló összes filozófus vagy technikai találmány, szótáraknál pillanatok alatt hozzáférhető olyan egyébként nehezebben elérhető információk, mint mondjuk egy szó rokon értelmű szavai vagy azok a kifejezések, melyekben az adott szó előfordul.

A számítógép azonban nemcsak az információszerzés technikáit változtatja meg, de az irodalmi szövegek befogadását is. Az Egyesült Államok könyvkiadói komolyan fontolóra veszik, hogy egy könyvet papíron vagy lemezen (zenével, képekkel, filmanyaggal együtt) adjanak-e ki.³ Persze egy irodalmi szöveg elektronikus tárolása a filológusok

számára új lehetőségeket teremt: az adattárolás könnyebbé válása, az ezekhez való gyorsabb hozzáférés, valamint az információk tetszőleges elrendezésének lehetősége a szövegek teljes filológiai transzparenciájához vezet. A szó szoros értelmében láthatóvá válhatnak itt az elemzett szöveg és a mögötte húzódó információk: a főszövegből ablakok nyílnak a háttérben vagy marginális helyzetben lévő filológiai, irodalomtörténeti adatokra. Ez a szövegeket tetszőleges módon egymás mellé rendelni tudó struktúra az információk közötti utak szinte végtelen számú bejárását teszi lehetővé.

A számítógépes adatkezelésnek ezt a lehetőségét használja ki a magyarországi *Matúra* sorozat is, melynek kötetei, ha nyomtatott formában is, de a CD-ROM-ok szerkezetét követik. E kiadványok célja, hogy az érettségiző diákok számára megkönnyítsék kötelező olvasmányaik feldolgozását, és noha nagy a sikerük a középiskolai oktatásban, szükséges feltenni a kérdést, hogy az irodalom megközelítésének ez a módja elegendő-e annak az elvárásnak, hogy közelebb vigye a diákokat a könyvekhez, elvezesse őket egy igényesebb, kreatívabb olvasáshoz.

A sorozat fő problémáját a nyomtatott és elektronikus médiumok közötti eldöntetlenségben, a könyvkultúra és a számítástechnika tudásformái közötti reflektálatlan viszonyban látom. A könyvek oldalain – mint a számítógép képernyőjén – egyszerre több ablak jelenik meg, azaz az oldalak egymástól elkülönített hasábkra esnek szét, minden hasábian egy-egy szöveggel, szövegtörredékekkel. Az egyik ilyen – kicsit nagyobb – ablakban fut a főszöveg: az irodalmi mű, míg a többiben szövegmagyarázatok, kordokumentumok, képek, szakirodalom-törredékek, segítő kérdések láthatók. Az olvasó a számítógép felhasználójához hasonlóan az előtte álló információk között tetszése szerint válogathat, tetszőleges sorrendben haladhat, mégsem rendelkezik a CD-ROM-használók szabadságával: a kiadványok nyomtatott formájuknál fogva nem tudják kínálni a számítógépes rendszerek mobilitását. Míg az elektronikus médium az információk szabad csoportosításával és elrendezésével, az irodalomtörténeti anyagból történő kiemelések vagy éppen bizonyos tények háttérbe szorításával a műér-

telmezés szinte teljes szabadságát teszi lehetővé, addig a lehetséges értelmezések egyikének kiemelése és nyomtatott formába fagyasztása éppen azt jelenti, hogy az alapvetően standardizált tudáson alapuló középiskolai oktatás számára rögzítetté válik egy kanonikus értelmezés.

A *Matúra* sorozat végső soron határozott válasz a középiskolai elvárásrendszerre: könnyen, gyorsan sok információhoz juttatja a diákokat. Az információadáshoz és az olvasáshoz is egyaránt alkalmazkodni próbáló médiumot hoz így létre, melyben az olvasó már olvasás közben elsajátíthatja a majdan számon kérendő tényanyagot és értelmezési sztereotípiákat. Gyakori jelenség ezekben a kötetekben, hogy az irodalmi szövegben található történelmi és művelődéstörténeti utalások mellett megjelenik néhány odavágó magyarázat és dokumentum, így pl. az ÉDES ANNA első fejezete mellett Kun Béla tömör életrajzát, Kosztolányi Kun Béláról szóló visszaemlékezését (illetve e visszaemlékezéshez fűzött néhány jegyzetet) olvashatjuk, vagy a HAMLET egérfogó-jelenete kapcsán sok mindent megtudhatunk a korabeli londoni színházakról, a színházi szokásokról, illetve az Erzsébet kori drámák politikai szerepéről.

A szövegek jobb oldalán található kérdések látszólag szempontokat kínálnak az értelmezéshez, valójában azonban kiemeléseik és koncepcióik miatt gyakran nagyon is behatárolják az interpretációt. Az ÉDES ANNA negyedik fejezete melletti 13. és 14. kérdés a következő: „13. Milyen kálváriát kell megjárnia Víznyének, amikor hivatalos úton próbál meg cselekedet szerezni? Nem túlzás-e az elbeszélő részéről, hogy a kálvária szóval él (1024. sor)? 14. Kik azok, akik – Víznyével szemben – valóban kálváriát járnak ekkor?” Hasonlóan kényszerpályára állítják az értelmezést a HAMLET II. felvonásából idézett kérdések: 1. szín: „8. Mivel magyarázza Polonius Hamlet örültségének okát (104–108. sor)? 9. Polonius gondolkodás nélkül azonnal talál magyarazatot. Milyen emberekre jellemző ez a gondolkodás?”; 2. szín: „2. ...Milyen államokra jellemző a spiclik és a kémek nagyszámú alkalmazása? Tudnánk-e a közelmúltból erre példát mondani?” (A kérdések melletti, zárójelben megadott sorszámok a kérdező nézőpontjából hierarchizálják a szöveget, elhíttetik, hogy a

műben vannak fontosabb – figyelemre méltóbb – és kevésbé fontos sorok.)

Noha a megjelenő irodalomtörténeti adalékok vagy a kérdésekben megfogalmazott szempontok nélkül bizonyos esetekben tényleg nehezen lenne érthető a szöveg, ebben a struktúrában megszűnik a mű és értelmezései közötti hierarchikus viszony, a margináliák, az értelmezések egyenrangúvá válnak a szöveggel. Itt már nem az olvasást segítik a könyvnyomtatás hagyományos technikáiban a mű előtt, után vagy alatt található, alárendelt szerepet betöltő jegyzetek, inkább megfordítva: az irodalmi mű válik ily módon az információnyerés nyersanyagává, a befogadásban teljesen háttérbe szorul az a személyes viszony a műalkotáshoz, melyet a párbeszéd metaforája ír le. Az olvasás többé nem találkozás a szöveggel, ahol az olvasó a szerző individualitásán át magára ismer.

A nyomtatás és számítástechnika feszültsége azonban nemcsak abban nyilvánul meg, hogy a kötetek a befogadást informatizálttá és automatikussá, az értelmezést pedig sematikussá teszik, hanem abban is, hogy egybevonják a befogadás és az utólagos reflexió tevékenységeit. Az elő- és utószó, a jegyzetek és a margináliák behatolnak a szövegbe, felszaggatják linearitását azáltal, hogy állandóan megszakítják az olvasás folyamatát. Így a szöveg kis töredékekre esik szét, melyekre azonnal reflektál egy sor másik szöveg. Ebben a szövegek közötti állapotban szinte lehetetlenné válik a hosszú értelmi egységek-ből építkező szöveg rekonstrukciója: az olvasói horizontot már nem a szerző irányítja saját intenciója szerint, ehelyett állandó módosulások érik a többi szövegtöredék felől. Így ékelődik Thomas Mann TONIO KRÖGER-ének első fejezetébe a DON CARLOS két részlete, az ÉDES ANNÁ-ban a Víznyék meggyilkolását leíró fejezetet így szakítja meg Devecseri Gábor és Balassa Péter elemzéseinek egy-egy töredéke, melyekben a gyilkosság okait fejtegetik, vagy így találkozhatunk a HAMLET-ben a Szellem és Hamlet beszélgetését leíró jelenet mellett Luther Márton írásának egy töredékével. Az olvasásba ékelődő reflexió eleve lehetetlenné teszi a mű egészének figyelembevételével történő utólagos véleményalkotást, ugyanakkor a következő részek megértésében már jelentős szerepet kapnak ezek a töredékek. (Jellemző módon az értelmező

szövegek hermeneutikája is szétesik, ezeket sem láthatjuk a szerzők által megadott kontextusban.) Amit itt az olvasó megért, az már nem az író által leírt mű, hanem az az újonnan születő, eklektikusan építkező műalkotás, melynek alkotóelemei a feltördelt irodalmi és irodalomtörténeti szövegek.

A *Matúra* sorozat azonban nem hívja fel a figyelmet arra a különbségre, hogy az általa kiadott könyv nem maga az irodalmi mű, hanem annak egy feldolgozása. A feldolgozásnak pedig, bármilyen legyen is annak formája, másodlagos a szerepe az eredeti szöveghez képest. A *Matúrát*, mint bármilyen szakirodalmat, az eredeti szöveg elolvasása után lehetne felhasználni, legalábbis ha a könyvkultúra szabályait figyelembe vesszük.

A *Matúra* sorozat csak abban az esetben vihetne közelebb a nyomtatott művek világához, ha nem helyezné magát az eredeti szövegek elé. Jelenlegi formájában hasznos segédeszközt jelenthet filológusok számára, az érettségiző diákok számára azonban, akiknek középiskolai tanulmányaik alatt kellene megtanulniuk tájékozódni az olvasás és egyáltalán a nyomtatott médiumok világában, rossz beidegzések forrása lehet.

A célközönség, a mai középiszkolás generáció számára valójában nagy előny ez az eklektikus forma, hiszen lényegesen könnyebben mozognak a számukra domináns, elektronikus médiumokból megszokott montázsok között. A sorozat legfőbb veszélye éppen annak elhitése, hogy nincs különbség a befogadásnak e kétféle, egymástól alapvetően különböző módja között, hogy ugyanazt tesszük, amikor információkat gyűjtögetünk egy regény alapján Kun Béláról, a kommunáról vagy a Krisztinavárosról, mint amikor elolvassuk az ÉDES ANNÁ-t szépen, az elejétől a végéig.

Jegyzetek

1. A CD-ROM-ról bővebben: CD-RÉM, *Magyar Narancs*, 1994. október 20. Narancsmelléklet.
2. A CD-ROM-on megjelentetett lexikonok felhasználásáról ír még Kovács András Bálint a CINEMÁNIA INTERAKTÍV MOZIENCIKLOPÉDIA-ról szóló cikkében. (Kovács András Bálint: LEXIKON VAGY SZÁMÍTÓGÉPES JÁTÉK? *Filmvilág*, 1994. szeptember.)

3. A könyvkiadás és a CD-ROM kapcsolatáról: Sarah Lyall: ARE THESE BOOKS, OR WHAT? CD-ROM AND THE LITERARY INDUSTRY. *The New York Times Book Review*, 1994. Magyarul: KÖNYV EZ, VAGY MICSODA? A CD-ROM ÉS AZ IRODALOMIPAR. *Buksz*, 1994. tél.

Lőrincz Éva

EGRI CSILLAGOSOK

Hernádi Gyula: Egri csillagok háborúja

November volt, hideg szelek süketnéma retorikája.

Mikor kilépett a lakásajtón, Bornemissza Gergely fázósan húzta össze mellén a kabátját. Felnézett a palaszürke égre, az eső leküzdhetetlen kiáltásai ott hajszálcsoveztek a gravid fellegeken. Elindult a téridős utca együttthatójában heverő KÖZÉRT felé, fejében Vica utasításai ugróköteleztek: „*Holmi, Beszélő*, hús deka marhapárizsi!” Még mindig imádták egymást, Éva körkörös vaginális szorzója Gergő szívébe trombitálta a teret. Éjszakánként körülapsikolták a kéj lehatárolt arzenálját, a szerelem koncentrált, fényesre sűrűsödött vizeiben úsztak. *Ujjongva körülölelték a gyönyör bálnáit, hosszú másodpercekig ott feküdtek üveges, ragyogó belsejükben, imádkoztak egymáshoz, mint Jónás próféta Istenéhez.*

Gergő befordult egy bádogtekintetű mellékutcába. Csaknem belerohant egy leírhatatlanul toprongyos alakba. A férfi baljában csatagos nejlonzacskót szorongatott, jobbja mélyen elmerült egy lila ajkú kukában. Aztán diadalmas farkasmosollyal egyenesedett föl: kezében egy csecsemőszemű szafaládét szorongatott.

Most egymásba mélyedt a két férfi tekintete. A felismerés megfogalmazhatatlan. *Apró, pirosló kerék elindult lassan, forogni kezdett, mint a vásároknál az óriáskerék. Apró izgalmak ültek a kerék kosaraiban, szólt a zene, lazán öltözött nők, férfiak lovagoltak a fölényes füveken, mindenki énekelt...*

- Saint-Germain gróf!
- Gergely!
- Alig ismertem fel. Mi történt önnel?

– Később majd mindent elmesélek. Még nem jött el az idő.

– Jöjjön, ráfér magára egy ital.

Gergely karon fogta a gróft, és magával vont a tér szélén álló kocsmába. A teremben az alkohol izlelőbimbói végigsinautóztak a füst felhőkarcolóin. Záros határidejű arcok leskelődtek a fordított előjelű fényben.

A két sokat próbált férfi egy sarokasztalnál foglalt helyet.

– Csak vizet rendeljen – parancsolt Gergelyre a misztikus gróf.

A csapos két pohár szódát lökött eléjük. Saint-Germain végigjártatta mutatóujját az üveg peremén. Egyszerre valami aranysárga sörényű nedű csillogott a poharakban.

– A találkozásunkra! – szólt most ünnepélyesen a gróf, és ajkához emelte poharát. Gergely is belekortyolt az italba. Délceg homlokú hintókon érkezett a szőlő, a napverte dombok lábainál pipiskedtek, hordói mélyén fogócskázott a bicskabajszú vincellér.

– Chablis, Premier Grand Cru, 68-as évjárat. A kedvencem – mondta Saint-Germain. – Magának tartogattam, Gergely...

– Bámulatos! Hogy csinálja?

– Semmiség, apró trükkök logikus számegyenes. Könnyen megérti, ha a Fermat-féle sejtésre gondol.

– És ön, ön, aki Jézus Krisztushoz hasonló, hogyan kerülhetett ebbe a nyomorúságos helyzetbe?!

– A törpe homlokú kor törpe agyú tévedései. Elmeügyintézetbe zártak. Tegnap aztán sikerült megszöknöm.

– Magát?! Tébolydába?! Önt, aki minden korok és idők legszédületesebb képzelőerejű szelleme?!

– Mégis így történt, Gergely. Azt állítottam ugyanis, hogy az általánosan elfogadott naptár csal. Száz évet „siet”. Dionysius Exiguus nyilvánvalóan tévedett, amikor úgy vélte, hogy *Krisztus születési éve és Róma alapítása között 753 év telt el, noha igazság szerint csupán 673 év volt az időbeli különbség.*

– Ez annyit jelent, hogy ma voltaképpen nem 1995-ben, hanem 1895-ben járunk?

– Tudtam, hogy maga megért, Gergely! Még soha nem csalódtam magában! Igen, pontosan erről van szó.

– A napnál is világosabb teória.

– Mégsem hittek nekem. Kiálltam a Kos-